

СОЦИАЛНИТЕ НЕРАВЕНСТВА И НЕРАВНОПОСТАВЕНОСТТА НА ВЪЗРАСТНИТЕ ХОРА В БЪЛГАРИЯ

Геновева Михова*

В статията е представен проблемът за проявленията на социалните неравенства по възрастов признак в обществото и социалната среда и е обоснована необходимостта от преодоляването им като фактор за хармонизиране на междугенерационните отношения.

Анализиран са позициите на възрастните хора и промените в тях под влияние на условията на пазарното стопанство, демографската и социално-икономическата криза. Очертани са параметрите на социалната им неравнопоставеност на пазара на труда, в областта на доходите и разпределителните отношения, достъпът им до ресурсите на обществото и социалните услуги. Конкретните измерения на социалните неравенства са представени с оглед разкриване на техния генезис, обхвата на различни факторни въздействия и най-вече с оглед на провеждането на ефективни политики, целящи изграждането на общество на всички възрасти.

Неравнопоставеността на възрастното поколение се разглежда и като резултат от промените в социалните норми и ценности. Те рефлектират върху оценките, свързани с приноса му в развитието, жизнения му опит и знания, на ролята му в процеса на обновлението на поколенията.

Рационалният подход за посрещането на предизвикателствата на стареенето е в противоположната посока – разкриване потенциала на възрастната генерация, мотивирането ѝ за активен и пълноценен живот, оползотворяване на ресурсите ѝ.

Ключови думи: стареене, поколение, социално неравенство, ейджизъм

ВЪВЕДЕНИЕ

Свидетели сме на едно явление в обществения и семейния живот, което е по-характерно за развитите страни – с увеличаването на броя на възрастното население нараства неравнопоставеността му, възрастта се пре-

* Доц. д-р Геновева Михова – Институт за изследване на населението и човека – БАН
Адрес за контакти: g.mihova@abv.bg

върща в мощен източник на неравенство. Този проблем е част от тематиката за социалните неравенства, при които общностите, групите и индивидите заемат различни позиции в обществото. В съответствие с тях те заемат определено място в социалната йерархия и в социалната стратификация. Системното пренебрежение към възрастните хора и интересите им като синоним на неравенство и дискриминация по възраст е известно с понятието *ейджизъм*. То е въведено от американския психиатър Р. Н. Бътлър през 1969 г. Според него в основата му стои обстоятелството, че старите хора са категоризирани стереотипно като интелектуално увредени, старомодни в морала и уменията, социално-пасивни и непълноценни.

Изследователите търсят причините за негативизма към възрастните в обстоятелството, че старите в очите на младите от векове са изглеждали като хора с намалени възможности за професионална дейност и развитие, пасивни и неприспособими към събитията и взаимоотношенията, строги, самомнителни, раздражителни. В процеса на общуването с тях, младите хора се дразнят от повишената им комуникативност, обстоятелственост – механизъм на самозащита от самотата и изолацията (Възрастният човек..., 1981: 89-96).

Несъгласията между старото и младото поколение са характерни и за българските нрави. Някога противопоставянията са преобладавали по повод избора на брачен партньор на децата, при наследяването и делбите на имуществото, ориентацията към бъдещата професия, местоживеенето и др. В обществен план противопоставянията между млади и стари идват от разпределителните процеси и формите на собственост, от достъпа до пазара на труда, от социалните норми, от културата на поведение... Тяхното проявление се подхранва от несъвършенствата на законодателното устройство и на икономическата и социалната политика на държавата.

Но у нас съществува и друга, исторически утвърдена традиция – на уважение и вслушване в съветите на възрастните, възприемчивост към техния жизнен и трудов опит, приемане като естествено и заслужено участието им на ръководни позиции в общественополитическия и семейния живот. Не случайно първите върховни длъжности в старата ни политическа история са известни с наименованията „старейшини“, както са наричани и главите на семейно-родовата организация. Във времето трайно се утвърждава традицията възрастните да бъдат уважавани, да се зачита мнението и жизненият им опит и да бъдат подпомагани в преклонна възраст. От своя страна, доживелите до старини, също така участват според силите, възможностите и опита си в трудовия ритъм и бит на семейството. Елементи от тези нрави битуват и до ден-днешен, но като цяло те търпят чувствителни промени под влияние на деформацията на междупоколенческите отношения.

ОБСТОЯТЕЛСТВА, ПОРАЖДАЩИ НЕРАВНОПОСТАВЕНОСТТА НА ВЪЗРАСТНИТЕ

Генезисът на засилващите се и разширяващи обхвата и дълбочината си прояви на неравнопоставеност на възрастните и на негативизъм към тях изследователите на процеса на стареенето свързват с определени тенденции в икономическото, социалното и демографското развитие, характерни